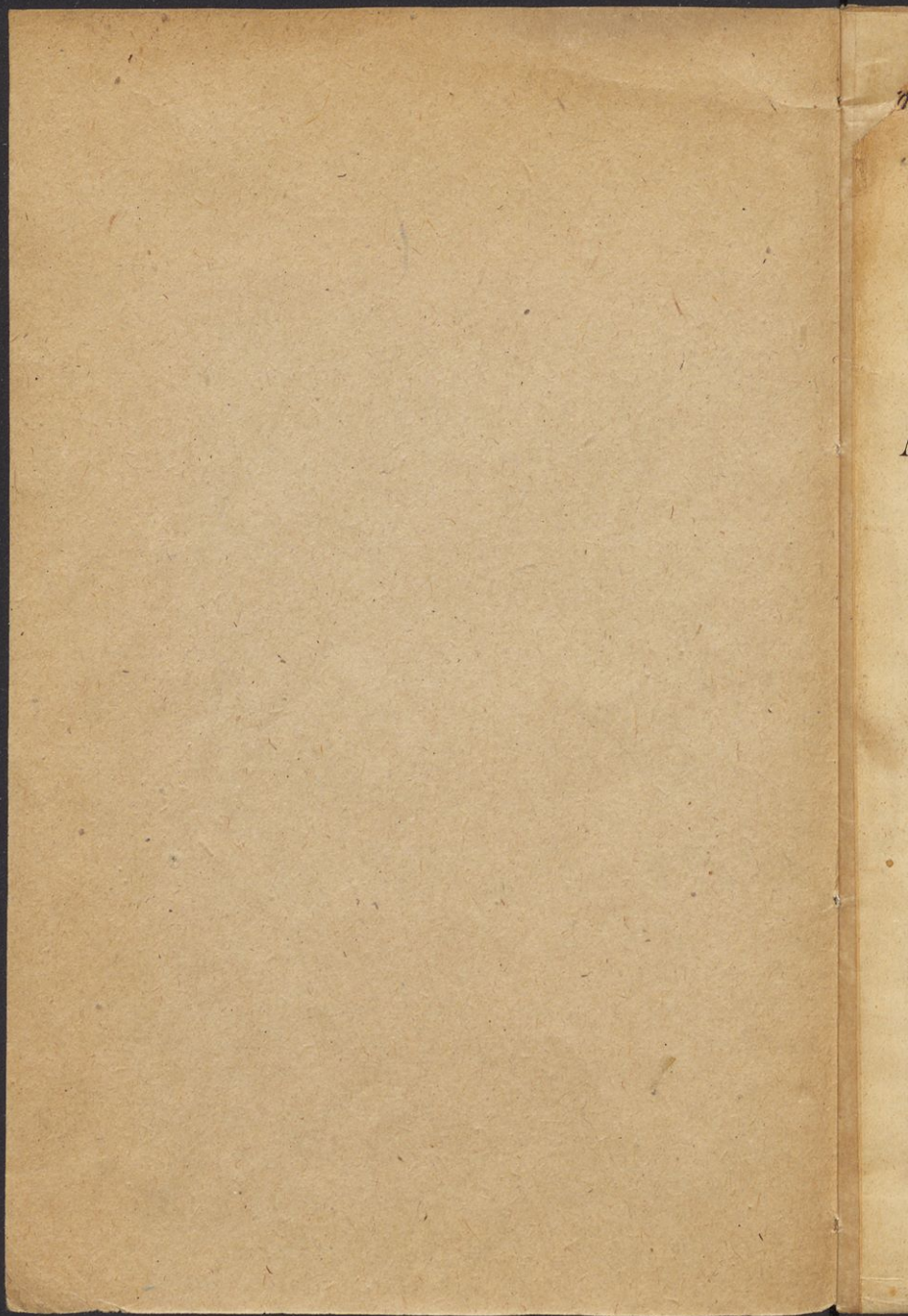

36280 II Cc

8° br.

22280, II. C. C. (F. H. H.)

36280 II. C. C.

8° br.

FR. ILEŠIČ:

LAVANTINSKÝ BISKUP
ANTON MARTIN SLOMŠEK

1800—1862.

(OTISK ZE „SLOVANSKÉHO PŘEHLEDU“ ROČ. III.)

V PRAZE.

TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ SPOLEČNOSTI »UNIE« V PRAZE. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

1901.

Slovinci spadají pod čtyři biskupství: lublaňské, lavantinské, jež obsahuje celé slovinské čili Malé Štyrsko a má své sídlo v Mariboru, uršské se sídlem v Celovci a gorické arcibiskupství se sídlem v Gorici; kherští Slovinci jsou pod samobotelským, italští pak pod videmským biskupem.

Dnešního dne mají lublaňské, lavantinské (dolnoštyrské) a gorické biskupství slovinské biskupy. Gorický arcibiskup dr. Missia je prvním slovinským kardinálem, muž aristokrat a diplomat; mariborský dr. Napotnik není oblíben ani celým svým charakterem, ani jako literát (církevní spisovatel); lublaňský biskup dr. Jeglič má srdce pro svůj národ, ale ocitl se uprostřed bojovných řad krajinských liberálů a klerikálů, a jeho jméno se zde zveličuje, tam ostouzí.

Letos slavíme stoletou památku narození slavného biskupa lavantinského Antona Martina Slomška (nar. 26. listopadu r. 1800), apoštola slovinského, buditele a vychovatele slovinského národa zvláště ve Štyrsku a Korutansku, miláčka každého Slovince, prostého i vzdělaného.

„Před Slomškem se klaní každý Slovinec,“ pravil vůdce liberální strany v Krajině dr. Tavčar 5. srpna letošního roku, když slavili jsme velikou Slomškovu slavnost v jeho rodném kraji, v Ponikvi ve Štyrsku; ohromné množství lidu ze všech slovinských krajů svědčilo o tom, že láska k biskupu Slomškovi, zemřelému již r. 1862, dosud žije v srdcích dětí oněch Slovinců, jež vychoval Slomšek sám, že jeho památka nikdy nevyumizí v slovinském národě.

Slovinský biskup ani jeden nebyl přítomen při slavnosti. Žádný slovinský biskup po Slomškovi nedovedl si získati ani trochu lásky a nezapomenutelnosti, již se těší a stále těšiti bude Slomšek. Až dosud jsme měli toliko jediného Slomška.

Nedaleko Ponikve, v lázních Slatině, přebýval i letos mecenáš a veliký biskup chorvatský Strossmayer; byl ještě známý Slomškův, i poslal, sám jsa stářím zdržován, k slavnosti svého zástupce. V lásce k národu jsou si podobní velicí jihoslovanští biskupové, Strossmayer a Slomšek.

I.

Dodnes i v budoucnosti viditelné ovoce Slomškovy práce jest zřízení lavantinského biskupství a založení spolku sv. Mohora.

„Pryč od Hradce“, to je dnešním heslem štyrských Slovinců, kteří touží vydobýti Malému Štyrsku trochu autonomie a neodvislosti na německém Hradci.

V tom ohledu mnoho učinil biskup Slomšek, odňav Malé Štyrsko církevnímu vlivu hradeckému.

S počátku mělo lavantinské biskupství malý obvod v Korutanech, a residenci jeho bylo malé městečko Sv. Andraš v lavantinské dolině; od roku 1786, když za Josefa II. biskupství byla regulována, dostalo k této německé korutanské dolině část slovinského Korutanska a okolí celjské ve Štyrsku, kdežto slovinské okolí mariborské připadlo německému biskupství hradeckému. Hradečtí biskupové byli Němci, taktéž všichni vyšší církevní hodnostáři, kteří všichni dohromady neznali slůvka slovinského; ani obyčejní duchovní nerozuměli slovinsky. Nadarmo prosili Slovinci, aby se tyto žalostné poměry změnily.

Roku 1848 zdvihli se Slovinci v zemských sněmích a v říšské radě pro spojenou „Sloveniji“, žádajíce, by Malé Štyrsko se odtrhlo od Hradce a připojilo ke Krajině, k Lublani. S novou silou se tehdy objevila žádost, aby se pro dolní Štyrsko ustanovilo zvláštní biskupství, zvláště když onoho roku jmenován byl hradeckým biskupem ředitel vídeňské Orientálské akademie, Otmar Rauscher, slovinského jazyka úplně neznalý. Tento slovinský požadavek podporovali svého času i korutanští Němci, aby tím německé labodské (lavantinské) údolí uchráněno bylo každého spojení se slovinským Štyrskem.

Avšak ačkoli v ústavě z r. 1849 celé Štyrsko bylo pro politickou správu tak rozděleno, že v mariborském okruhu byly sdruženy skoro všechny slovinské kraje štyrské, celá nová osnova odplynula po vodě, když 31. prosince 1851 ústava byla odpravena.

Slomšek r. 1848 se neuchopil této záležitosti, ale odložil ji „na příhodnější čas“; doba zdála se mu přebouřlivou a málo vhodnou k šťastnému řešení velikých otázek. Tím více staral se o sjednocení Malého Štyrska v době Bachova absolutismu; překonav všechny obtíže v politických a církevních kruzích, přesídlil se r. 1859 se svým biskupstvím ze sv. Andreža (Ondřeje) v Korutanech do Mariboru ve Štyrsku.

Takto spojil Slomšek v církevním ohledu všechny štyrské Slovince až na několik farních osad, jež zůstaly při Hradci k vůli politické správě a úplně tonou v německém moři; jak jest patrné z osudu těchto farních osad, církevní osvobození slovinského Štyrska pro má nás veliký význam. Mariborský seminář vychovává pouze slovinské duchovní, kteří se stávají na hranicích národnostních nadšenými obránci Slovinstva.

Pýchou slovinského národa je spolek sv. Mohora, jenž od svého založení r. 1852 rozšířil mezi své čtenáře 7 millionů knih a má nyní na 80.000 členů. Tou měrou neprosívají spolky pro vydávání dobrých populárních knih ani u velkých národů. A zakladatelem tohoto spolku je biskup Anton Martin Slomšek, jenž se tím stal velikým dobrodincem svého lidu.

II.

Vedle tohoto viditelného ovoce jeho působení nesmíme zapomenouti oněch prací, jež mají více historický význam. Nevděčnickem jest, kdo na výši svého vzdělání zapomene učitelů, kteří položili prvý základ jeho duševnímu povznesení. A Slomšek byl takovým vychovatelem slovinského národa.

Již několik let před založením spolku sv. Mohora, a to r. 1845, pomýšlel Slomšek na takový spolek pro vydávání populárních knih, ale gubernium illyrské v Lublani mu toho nepovolilo. Proto počal r. 1846 vydávati časopis „Drobtinice“, učitelům a žákům, rodičům i dětem k poučení a ukrácení času. Tento název ukazuje účel listu: paedagogickým časopisem měly býti „Drobtinice“, měly ukázati slovinskému národu cíl, účel a metodu pravého vychování. Když Slomšek právě r. 1846 stal se biskupem, složil sice redaktorství, ale hlavním spolupracovníkem zůstal stále; tak těsně byly „Drobtinice“ spojeny s jeho osobou, že po jeho smrti také — hynuly; přišel však již také jiný čas.

Vychovatele Slomšek nezapřel ani ve svých básnických spisech. (Nenálež ovšem k našim předním básníkům, již proto ne, že velice zanedbával básnickou formu.)

Poesie nebyla mu pouhým výrazem vnitra, sama sobě účelem, nýbrž prostředkem vychovatelským; proto Slomšek psal mnoho pro děti. Skládal písně, aby odstranil neslušné popěvky.

Tomu účelu sloužily hlavně tak zvané „Ahacljeve pesmi“ (Ahaclovy písně), jež vyšly r. 1833 ve sbírce, pojmenované po Slomškově příteli, professoru Ahaclovi; polovice básní však pochází od Slomška.

Svémi písněmi nechtěl však potlačiti mezi lidem čistou radost, zachmuřiti jasná slovinská čela. Sám zpíval ještě, jsa biskupem, ve veselé společnosti, celý život pěstoval hudbu a zvláště zpěv doporučoval školám; sám vydal „Školu veselého krásného zpěvu pro pilnou školní mládež“ (Šola veselega lepega petja za pridno šolsko mladino); zvláště ho těšilo, když celý kostel jednohlasně zpěvem chválil Boha, i staral se o sbírání písní pro kostelní varhaníky.

Slomšek toužil harmonicky sladiti slovinskou duši.

Než Slomšek nesnažil se pouze knihami vzdělávati ducha i srdce svého národa; takové ideální dílo přechoasto nedosahuje cíle. Slomšek byl praktický člověk; znal chyby slovinského lidu, před nimiž ve všech knihách varoval: lehkomyšlnost, hýření, pijáctví, nedbalost a nečistotu v domácnosti, zapírání své národnosti, politickou neznalost — takové a jiné konkrétní chyby káral s otcovskou dobrotou a v životopisech, jež psal lidu v úmyslech vychovatelských, poukazoval na vzory řádného, poctivého a užitečného života. Tyto životopisy z jeho pera nejsou pravdivé obrazy historické, ale jsou odleskem jeho ideální duše; účelem není mu zobraziti historickou pravdu, ale vychovávat — proto líčí pouze ctnosti slavných mužů, zamlčuje jejich slabost.

Slomšek působil i živým slovem, jsa výborným řečníkem; nebylo mezi Slovinci lepšího církevního řečníka nad biskupa Slomška. Živý povahou, okouzloval lidi krásnými myšlenkami a ještě krásnějším jazykem.

plným obrazů; mluvil, „jako by růže sázel“. Jakožto kazatel prvního řádu působil mezi svými slovinskými ovečkami opravdu apoštolsky; zároveň povzbuzoval své duchovní, aby se cvičili v řečnictví.

Vychovatelský účel mělo pro něj též jazykosloví, učení mateřštině: „Pěstování mateřštiny nechť směřuje ku prospěchu národa, ale nikterak ať není prostředek účelem, jak by si přáli někteří přepjatci našich časů.²⁾“ Zajisté vzdělává svůj národ, kdo volný čas věnuje mateřštině.“ Již jako bohoslovec v Celovci vyučoval své soudruhy slovinské; ještě více ujal se toho vyučování, když se stal spirituálem. Byloť mu jasno, že kazatel musí mít jazyk v úplné moci, a že zvláště lidový řečník, kněz, má čistotou a správností řeči stát nad obyčejným obcovacím jazykem a tím lid pozdvihovati a zušlechťovati. „Svatost a vznešenost božího slova vyžaduje, aby bylo podáváno důstojnými slovy a slavnostní formou; proto patří do chrámu ušlechtlejší jazyk, než jakým hovoří — pasteveci.“

Kdo chce národ vychovati, musí začít u mládeže. Proto Slomšek celý svůj život se přičiňoval o povznesení slovinské lidové školy.

Všecky veřejné obecné školy v našich krajinách do polovice tohoto století byly vesměs německé mučírny, jež zdržovaly náš národ ve vzdělání. To záhy upozoroval Slomšek a již jako kaplan zakládal tak zvané nedělní školy se slovinským vyučovacím jazykem; jako spirituál v Celovci prosil a zapřísahal bohoslovce, aby nikdy nepustili svatého úkolu, školy. Když se stal děkanem a tím škol. inspektorem svého děkanství, napsal výborný paedagogický spis: „*Blaze in Nežica v nedeljski šoli*“. Jest to nejlepší Slomškova literární práce, podávající v rámci povídky speciální metodiku všech předmětů v poučných obrazech na každou hodinu, v nichž výborně slučuje poučení s praktickými potřebami.

Vedle nedělních škol Slomšek zakládal také obecné školy, vydržované od obcí samých, kde státní nebo zemská správa nezřídila školy triviální. Tak působil jako kanovník a dozorce škol biskupství lavantinského. —

Roku 1846 Slomšek stal se biskupem, a r. 1849 potvrdil ministr vyučování hrabě Lev Thun jeho novou osnovu obecných škol v lavantinském biskupství. Thun byl již r. 1848 proti germanisaci Rakouska³⁾, stál na straně uherských Slováků proti maďarským šovinistům⁴⁾, slovem ve svých spisech kladl důraz na důležitost národního vzdělání na základě mateřštiny, „pro slávu společného slovanského jména“, a s radostí pozdravil probuzení jihoslovanské.

Tento muž našel v Slomškovi muže stejných názorů, dopisovali si po čtyři roky, a Thun obdivoval se jeho paedagogické znalosti, zkušenosti

²⁾ Když jednou našel učeného Cafa nad sanskrtskými knihami, řekl mu: »Něco takového bych nesludoval«, čímž jej div neuvedl v zoufalství.

³⁾ Srovnej jeho dílo z r. 1842 »Betrachtungen über den gegenwärtigen Zustand der böhm. Literatur«.

⁴⁾ Die Stellung der Slovaken in Ungarn. 1843.

a zájmu. Slomšek byl praktik, i navrhoval ministru pro pohraniční kraje školy slovinsko-německé proti tenkrát rozhodnějším Dru. Miklošiči. Ovocem této rozvahy bylo několik školních knih, jež buď Slomšek sám sepsal, nebo jež vyšly pod jeho dozorem; ministru Thunovi líbilo se obzvláště „*Ponovilo potrebnih naukov za nedeljske šole na kmetih*“ (Opakování potřebných nauk pro nedělní školy na vsích).

Slomšek měl hlavu i srdce pro školu, jež byla pro něho vedle chrámu „nejlepším květem v krásné zahradě boží země“, a byl by se stal jistě vynikajícím paedagogem, kdyby se byl omezil pouze na toto pole.

III.

Slomšek nesměřoval pouze k výchování lidí šlechtného ducha i srdce, lidí krásné duše a řádných ve všedním životě — šlechtný slovinský biskup přál si vychovati ne pouze šlechtné lidi, ale i dobré Slovinci, vždyť národní uvědomění bylo mu výsledkem duševní úplnosti, přirozeného rozvoje.

Slomšek budil ve svých rodácích slovinské vědomí, národní hrdost, tepal odpadlictví dříve, než počalo se rozednívati v našem národním životě; budil slovinské uvědomění nejen mezi vzdělanými svými soudruhy, ale ve všem slovinském lidu.

Roku 1838, když se o národní vědomí u nás nestarala ještě živá duše kromě několika „Illyrců“, z nichž však pouze Muršec, Jarnik a Majer udržovali styky s lidem, Slomšek měl v Blatném hradě v Korutanecch velkolepé kázání s touto základní myšlenkou: „O, mnoho se nalezne Slovinců, již hanbí se za mateřský svůj jazyk a nepomyslí, že je hříšné stydět se za svůj jazyk, zapíratí jej a dokonce zapomínati . . . Kdo stydí se za takový starý, znamenitý jazyk (jako je slovinský), podobá se člověku, jenž strhá si pěkný poctivý oblek, ježž mu dal dobrý otec, obleče se po cizí modě a myslí, že tím se stane lepším . . . Slovinského jazyka si neumí vážiti jenom ten, kdo nezná světa a neví, jací lidé žijí po světě . . . Kdo mateřský svůj jazyk zavrhne, zapomene a opustí, podobá se nepřítelnému opilci, jenž zlato v prach zadupává a neví, jakou škodu si připravuje . . . Mateřský jazyk jest nejdražší poklad, ježž jsme zdédili po pradědech . . . Oj, milý, krásný a ctihodný slovinský jazyku, kterým jsem prvně volal milenou svoji matku a dobrého otce, jímž mě máti učila poznávati Boha, kterýmž jsem uctíval prvně svého stvořitele — tebe chci si jakožto nejdražší vzpomínku na své zvěčnělé rodiče vděčně vážiti a zachovati o tvoji čest a krásu ze všech sil se přičiňovati, milé své bratry a sestry slovinským jazykem nejraději poučovati; jako vděčný syn milé svojí matky toužím, aby, jako prvé, tak i moje poslední slovo bylo slovinské.“

Tato překrásná slova pronesl, jsa ještě spirituálem, i dodal: „Nebudiž vám hanbou, že jste Slovinci, budiž to vaší ctí! . . . Milujte svůj

návod, važte si svého jazyka! O čest svého jazyka každý poctivý muž více se stará, než poctivý ženich o čest a vážnost své nevěsty.“

Jiným nebyl Slomšek ani jako biskup. V roce své smrti 1862 napsal „Ogovor Slovencev“ (Oslovení Slovinců), kdež každý odstavec končí slovy: „Přátelé, nezapomínejme, že jsme Slovinci!“ Téhož roku jeho přičiněním povstala v Mariboru první slovinská čítárna; jako prostý člen kladl ostatním na srdce, aby vychovávali národ v mravním, hospodářském a politickém směru, říká: „Držme se slovinstiny oběma rukama, starejme se o její zúšlechtění sobě i svým! . . . Povězme lidem, jak důležitý jest mateřský jazyk, aby též lid si ho vážil . . .“ A při jejím založení: „Chceme, aby slovinské slovo proslulo, aby požívalo úcty u jiných národů i u našich sousedů; sami první si ho važme, netoliko v prázdných slovech a málo platných polemikách, ale tím více v činech.“

Který biskup po Slomškovi takto mluvil? Pouze jednoho Slomška jsme měli. On, vysoký církevní hodnostář si troufal r. 1862 napsati „Pohanu odpadlíků“ (G r a j a o d p a d n i k o v), v níž bezohledně napadal bezcharakternost poněmčileců.

Slomšek nemiloval hlučných společností, již za dob kaplanských nejraději býval sám; více pracoval, nežli mluvil, o čemž celý život jeho svědčí; heslem jeho bylo: „Málo mluvit, mnoho učiniti, všechno přetrpěti.“

Národnost je Slomškovi zvláštní stránkou křesťanské mravnosti, křesťanskou povinností. Prozřetelnost boží — tak soudí Slomšek — nepostaví člověka na svět slepě na to či ono místo, naopak určí mu v poměrech, v kterých je narozen, již také kruh jeho působení. Každého člověka vízí k rodině, v níž jest zrozen, posvátné svazky — neméně posvátné svazky vízí jej k větší rodině, k národu, k němuž náleží po krvi a pokolení; přirozený zákon ukládá člověku především povinnost sloužití svému národu podle sil a schopností, nevykázala-li mu Prozřetelnost jiné působistě. Národní povinnosti nemají se ceniti dle toho, je-li národ veliký a světově slavný, nebo malý a od směrodatných národů odstrkovaný — naopak tím větší jsou naše povinnosti k národu, čím jest on ubožší, čím více je zanedbáván a neprávem potlačován.

Pro vzdělaného člověka není větší hanby, nežli když zaslepen pýchou stydí se za svůj malý chudý národ, nebo jej docela zapírá a mění barvu dle cizího, mocnějšího národa, aby pod jeho blyskavým pláštěm také na jeho osobu padlo trochu záře a tím aby snadněji dosáhl cti a hodnosti.

Takto rozvíjí Slomškovy názory o národnosti první jeho životopisec v přítel K o s a r.⁵⁾

Slomškovi velelo svědomí sloužití svému národu tím více, čím byl zanedbanější, velelo mu národ vychovávat. B ý t i v l a s t e n c e m j e s t národ vychovávat i.

Krásně se srovnává toto Slomškovo vlastenectví se stanoviskem Rusa Čičerina, jak je zaznamenal též „Slovanský Přehled“ (srovnej

⁵⁾ Anton Martin Slomšek, Fürstbischof von Lavant, str. 55.

ročník II., str. 417). Čičerin rovněž tak dí, že pravé vlastenectví „usiluje o pozdvižení společnosti na vyšší stupeň rozumového a mravního rozvoje, jaký jest jen dostižitelný současnému člověčenstvu“.

Slomškovi jest národní výchova prostředkem ke zdokonalení člověka na tomto světě tak, aby byl hoden vstoupiti do království nebeského. Ideálem jeho jest vlastně totéž, co žádá Rus Čičerin, jen že Slomšek upíná svůj ideál neodlučně na církev.

Národnost v rámci křesťanství jest mu vším, vedle víry a církve nejprvnější věcí.

Rok 1848 vynesl v Rakousku na boží světlo národnost; národnost byla matkou vídeňské revoluce, slovinská národnost její dcerou. Právě ti, kdož přivedli na svět národnost, stavěli církev do pozadí — i jest při Slomškových názorech o vlastenectví pochopitelné, že se nesrovnával s tímto novým pojmáním národnosti. Slomšek jmenoval takové vlastenectví *pohanským* a varoval před ním, zejména když r. 1848 někteří slovínští svobodomyslní poslanci v sezení říšského sněmu hájili svobodu víry, a žádali, aby země ujala církevní majetky — ba když i sedláci byli pro oddělení církve od školy.⁶⁾ Slovinský poslanec Ambrož byl při rozpravě o základních právech (1849) pro to, aby se liguriáni jezuité a redemptoristé odstranili ze země. Takovéto požadavky svým „jakobinským duchem“ děsily církevní kruhy, jež proto radostně pozdravily rozpuštění říšského sněmu a oktrojovanou ústavu se svobodou církve.

Slomšek neměl veliké vážnosti k působení slovinských říšských poslanců, kteří dle jeho přesvědčení neměli ani jasného pojmu o národnosti.

Když roku 1860 začalo opět živější hnutí po Rakousku a staré, osmačtyřicátnické pojmy o svobodě a národnosti opět draly se na povrch, Slomšek v podvečer svého života nejednou před svým duchovenstvem v mariborské čítárně kladl ostrý důraz na potřebu křesťanské národnosti a právě tak ostře zavrhoval „pohanskou“; učil bohoslovce, aby milovali svůj národ, svůj jazyk, „sed non sicut ethnici“, aby nešli s oněmi „ultra“, kteří za jazyk prodají víru, řka: „Oškliví se mi ideál pohanské národnosti.“

Patrně podrážděn nějakou mu protivnou řečí, objasnil v čítárně svoje stanovisko a tvrdil, že „základem národnosti jest jednotná víra, jednotný jazyk, jednotný politický svazek“. Proto nejsou mu Slované jedním národem, neboť nejsou jedné víry, ani nemají tentýž jazyk a nebydlí v téže zemi; „naše slovanská národnost je pouhým stínem,“ pravil, „a jenom Rakousko je heslem naší státní moci.“

K této příkré definici jej patrně přivedla opposice proti všem, jimž je národnost přednější nežli stát, a to národnost nezávislá na víře.

IV.

Slomšek musil od svých krajanů vyslechnouti mnoho výčitek, když u ministra Thuna prorazil svými slovinsko-německými školami; radikální

⁶⁾ АРХ. »Slovenci in 1848 leto«, Lublaň 1888, str. 154, 251.

svobodomyslníci nazývali jej „odrodilcem“, „padlým andělem“. Snad tedy jej vláda považovala za svého a vyznamenávala? Nikoli. Slomšek nebyl nikdy vyznamenán, nepožíval důvěry ani u říšské, ani u zemské vlády; „nahore“ považovali jej za „panslavistu“.

Již když v letech třicátých vyučoval v semináři bohoslovce a úředníky slovinštině, věřili u něho panslavismus a říši nebezpečné plány, i obklopili jej „důvěry hodnými“ lidmi, kteří bedlivě dávali pozor na každé jeho slůvko a hlídali každý krok.

Za nebezpečného panslavistu považovalo jej celé rakouské německonacionální časopisectvo a křiklavé pouliční Německo. V posledních letech svého života uveřejnil jmenovaný již článek „Graja nemškutarjev“ a v rozhorlení vydal dva pastýřské listy pouze slovinsky, promluvil v mariborské čítárně několik slovinských řečí — a proto v Mariboru nebyl takřka jist svým životem, pouliční cháska demonstrovala před jeho palácem.

O panslavismu u Slomška nelze mluvit, ani o smyslu pro slovanskou nebo jen jihoslovanskou vzájemnost. Slomšek odchovává pouze slovinský národ. Když vystoupili Kollárovi žáci, ohnivi Illyrové, a východoštyrští Slovinci — Vraz, Miklošič, Trstenjak atd. — již skládali illyrské básně, Slomšek v Celovci klidně vyučoval slovinštině; historie illyrismu Slomška ani nejmenuje.

O prázdninách r. 1837 byl Slomšek v Záhřebě, maje v úmyslu osobně poznati vydavatele „Ilirských Novin“ a „Danice“, zejména Dra. L. Gaja.⁷⁾ V redakci našel množství nadějných, kvetoucích mladých mužů z celé Illyrie, kteří jej pozvali do Národní kavárny; zde ztrávil veselý večer. Jeho zpráva o této společnosti takto končí: „Je sice nadějná tato společnost vlastenců, všichni jsou mužně opravdoví, přece však jest obava, že upadnou v jakési snění o svobodě, nepoddají-li se vůdcovství staršího a chladnokrevnějšího muže, jenž by rozumně držel na uzdě jejich touhy.“ Z toho vidíme, že ho illyrské sny nedovedly nadchnouti, že se ze Záhřeba nevrátil Illyrem.

Tehdáž seznámil se v Záhřebě též s Vrazem, o čemž tento píše v dopise ze dne 15. července 1841 (Djela V., 264). Vraz cestoval tohoto roku po slovinských krajích do Resie, a vraceje se přes Štýrsko, navštívil Slomška, tehdáž děkana ve Vuzenici. Slomšek jej poznal po hlase a hned začal mluvit o Záhřebě. S plným ohněm obnovil mu mlhavou již vzpomínku na onen večer, ztrávený v záhřebské Národní kavárně.⁸⁾

Pravidelně si Slomšek s Vrazem nedopisovali; znám jest pouze jeden německý dopis Slomškův, v němž píše Vrazovi s velikým nadšením o literárních pracích.⁹⁾

V máji r. 1838 dostal se Slomškovi náhodou do ruky Kollárův spis „Über die literarische Wechselseitigkeit der slawischen Nation“,

⁷⁾ Z toho lze souditi, že četl se zájmem tyto illyrské listy, což potvrzuje též St. VRAZ, Djela V. 264.

⁸⁾ Vraz ve svém dopise se zřejmě mylí, když praví, že poznal Slomška r. 1836.

⁹⁾ MARKOVIČ: Stanko Vraz, Izbrane pjesme, XCIX.

(1837), o čemž se dovídáme z dopisu (ze dne 21. května 1838) korutanského „Illyra“ Jarníka Stanku Vrazovi.¹⁰⁾

Patrně pod vlivem spisu Kollárova promluvil Slomšek o svatodušní pondělí dne 4. června r. 1838 v Blatném hradě v Korutanech onu pamětihodnou řeč, na kterou jsme již výše upozornili. V ní mluvil o „starých Slovincích (Slovanech) v Korutanech, Štýrsku, Krajině, Uhrách, Čechách a na Moravě“, jichž učitelé byli sv. Cyrill a Metoděj, a pravil: „Není jazyka na světě, jenž by byl tak rozšířen jako jazyk slovanský. Jdi na jih až k moři, i najdeš v Chorvatsku lidi, kteří mluví slovinsky jako ty. Projdi Uherskou, Českou, Polskou a Moravskou zemi, všude najdeš svoje slovanské příbuzenstvo... Nás Slovanů je na zemi mezi všemi našimi sousedy počet největší.“¹¹⁾

Při této příležitosti, jako s Vrazem, se Slomšek seznámil též s vynikajícím spolupracovníkem Gajovým, Pavlem Stoosem, biskupským notářem, jehož mu jmenovali druzí vlastenci „os et calamum defuncti episcopi“; Slomšek sám nazývá jej znamenitým básníkem, ale jinak o něm mlčí. Tento Stoos byl již před Gajem přívržencem chorvatské národní myšlenky, r. 1833 zosnoval v záhřebském semináři kroužek mladých vlastenců¹²⁾, který byl r. 1839 rozpuštěn. Slomšek zvěděl o něm r. 1838.¹³⁾ Zajisté jej na bohoslovecký spolek v duchu Kollárově upozornil Stoos; Kulakovskij tvrdí, že Slomšek též navštívil tyto mladé kleriky, nadšené ideou všeslovanskou, ale Slomšek sám nikde se o tom nezmiňuje. R. 1840 se spolek v jiné formě obnovil; Slomšek naň pamatoval a r. 1846 poslal mu několik svých spisů.

Roku 1848 byly hlasy, požadující těsný svazek s Chorvaty, u nás ještě vzácný, ačkoliv ban Jelačić a zemský sněm důraz na to kladl, aby sblížili se Slovinci s Chorvaty také politicky; štýrští Slovinci poslali dr. Kočevarja do záhřebského sněmu.¹⁴⁾ Spojení Slovinců s ostatními Jihoslovany bylo článkem v programu korutanských politiků, ale nelíbilo se Slomškovi, káral „přepjaté počínání N—a (?), jež vzbuzuje v Korutanech všeobecnou nevoli; od nás“ — praví — „nesúčastní se nikdo této agitace; chceme zůstatí rakouskými Slovinci, ale nechceme náležeti ani k frankfurtskému Německu ani k Chorvatsku“. To psal dne 19. března 1848.¹⁵⁾ Později prý litoval těchto svých názorů¹⁶⁾, ale z jeho veřejného působení nelze tak souditi; ještě r. 1860 měl za zlé Jiřímu Cafovi a Martinu Trstenjakovi, že se psali Oroslov a Davorin (místo Jurij, Martin), zdálo se mu to směšnou malicherností.¹⁷⁾ A pět dní

¹⁰⁾ Letopis Mat. Slov. 1877, 154. Kollárův spis poslal Vraz Jarníkovi, a ten jej doručil Slomškovi.

¹¹⁾ Nápadné jest, že o Rusích, Srbech a Bulhařích se ani nezmiňuje. Počítá patrně pouze katolické země.

¹²⁾ ŠURMIN, Povjest književnosti, 165.

¹³⁾ КУЛАКОВСКИЈ, Илиризъмъ, 257. Tento letopočet Kulakovského se mi zdá podezřelý, musilo by to býti r. 1837. Slomškova dopisu Vrazovi r. 1838 jsem nečetl v celosti.

¹⁴⁾ АРН 90.

¹⁵⁾ Slomškovi se myšlenka sjednocení Slovenie zdála příliš smělou a neuskutečnitelnou.

¹⁶⁾ АРН, 88. op. 1.

¹⁷⁾ Sborník Mat. Slov. 1899, 188.

před smrtí pravil ke svým duchovním: „Obviňuji nás z jihoslovanských nebo docela panslavistických záměrů. Já jich neznám a netrpěl bych jich u svého duchovenstva. My jsme a zůstaneme katolickými kněžími — Rakušany — Slovinci.“ (KOSAR, 264.)

Takovýmto nebezpečným „panslavistou“ byl Slomšek!

Pouze jedenkrát zasáhla jeho činnost přes slovinské hranice i do druhých slovanských krajin. R. 1851 totiž založil „Družstvo sv. Cyrilla a Methoděje“ s účelem modlití se za spojení všech Slovanů v katolické víře. Co jiní přáli si jednotného všeslovanského jazyka spisovného, Slomšek toužil po jednotě ve víře, a to ve víře katolické. S radostí oznamoval na př. svého času, že mimo jiné přestoupila na katolictví kněžna Naracká, bližší příbuzná ruského cara; „takto nechť vyjde slunce boží milosti nad našimi bratry na severu i východě“, pravil tehdy.

O slovanskou bohoslužbu zajímal se alespoň v mladších letech; r. 1838 s pýchou v církevní řeči poukazoval na to, že již „před tisíci lety naši praotci čítali sv. Písmo v slovanském jazyku a po slovinsku pěli v kostele chválu Bohu“.

Ze severních Slovanů navštívil jen Čechy, a to v letech 1856 a 1857 jako visitator benediktinských klášterů.¹⁸⁾ Vykonával tuto činnost jsa churav, i nemohl se jinak zajímati o český národ.

Tak krásně, mile populárně jako Slomšek ještě nikdo nepsal a nemluvil slovinsky, ale jinými slovanskými jazyky se neobíral. Tvrdí se, že v chorvatském městě Seni, když tam rok chodil do školy, naučil se chorvatsky; pochybuji však o tom, sic jak by se mu mohla chorvatština zdáti „poněkud obtížnou“, když ji slyšel r. 1837 v Záhřebě?¹⁹⁾ Že by znal severní slovanské jazyky, o tom ničeho nevíme.²⁰⁾ Prospěšnost znalosti slovanských jazyků sice uznával; psal o tom v „Životopisech“ (87): „Slavné a užitečné jest naučiti se v mládí sousedním jazykům, netoliko německému a vlašskému, ale také všem blízkým slovanským nářečím, jež jsou pro nás tím snadnější, čím nám jsou příbuznější...“ A na jiném místě (241): „Ať se slovanský jazyk rozpadá na veliké množství nářečí a používá asi 25 pravopisů, přece Slovan brzy naučí se každému nářečí...“ Sám však nenaučil se žádnému. Jeho zájem o ostatní Slovanů a známost o nich nebyly u něho o nic hlubší a konkrétnější, nežli na př. u starého Bohoriče nebo u Prešerna.

On staral se jedině o své Slovince a jejich sjednocení. Pro sjednocení Slovinců rád změnil několikrát pravopis; v té příčině jest významný jeho list, psaný r. 1847 Krajinci Volci (Lj. Zvon 1889, 122): „Z lásky k sjednocení jsem opustil Bohoričici a vřele přijal jsem Metelčicu.“²¹⁾

¹⁸⁾ Roku 1856 od 10.—14. května prohlížel klášter Rajhradský na Moravě, r. 1857 byl v Čechách od 17.—29. srpna (v Broumově, sv. Markétě a v Emausích v Praze).

¹⁹⁾ KOSAR, 31.

²⁰⁾ Roku 1851 mu poslal Božidar Raič Hanke »Načala russkoga jazyka«, jež přeložil z češtiny; Slomšek mu radostně poděkoval, a v jazyce tohoto dopisu postřehujeme několik rusismů. (Letop. Mat. Slov. 1888, 15.) Toť vše.

²¹⁾ Bohoričica, pravopis zavedený r. 1584 Bohoričem; Metelčica jest pravopis nazvaný po Metelkovi, který jej r. 1825 zavedl.

Metelčicu jste vy Krajinci zavrhli, i uchopil jsem se já a moji přívrženci opět staré Bohoričice k vůli duchu jednoty.“ V témž listě znova prohlašuje: „Panslavismu neznám — cítím ale mocného nepřátelského ducha rozkolu, jenž vládne mezi Slovy a zabíjí milou sjednocenost, zraňuje bratrskou lásku a potírá dobro.“

V.

Slomšek byl idealistou, pracuje neunavně pro své myšlenky, ale při tom vidíme v něm muže veskrze praktického, neboť snažil se myšlenky své uskutečniti na podkladě skutečných poměrů; nerozehrál se pro žádnou abstrakci v okamžitém zápalu, neztrácel se ve snění, nýbrž klidně a s chladnou rozvahou pohlížel na panující poměry, touže je ponenáhlu změnit a zlepšiti dle svých ideí. Byl zkrátka konservatistou.

Z chladného posuzování poměrů lze si vysvětliti jeho školní politiku. Soudil, že v pohraničních krajinách je lidem potřeba němčiny, i předkládal pro takové kraje dvojjazyčné knihy.

Bystrým okem pozoroval život a z mnohých pozorování a zkušeností vytvořil si praktickou svoji filosofii, filosofii slovinského národa. O každém životním zjevu měl svůj úsudek a vyjádřil jej v jadrném odstavci jako sentenci, gnomu; ve všech jeho spisech je plno takovýchto výroků. Až dosud nejsou sebrány všechny bezpočetné výroky Slomškovy; kdo to učiní, ukáže světu praktickou filosofii slovinského lidu a s ní slovinského rozumce.

Slomšek zavrhoval racionální josefinismus (ač na př. chápal Josefovou snahu po odstranění mnohých svátků), měl rád bohoslužbu okázalou, veselou, s duněním varhan, obecným zpěvem a harmonickým zvoněním. Při tom však odsuzoval mechanismus v modlitbě, pokrytectví a pověrečnost v pobožnosti.

O lidech jiného smýšlení dovedl souditi nestranně; tak chválil evaňgelíky Trubara, Dalmatina a Bohoriče, dále osvícené josefinisty Japla a Kumerdeje, „muže bystrých hlav a pobožného ducha“, rovněž si vážil jansenistů Ravnikara a Balanta, jakož i básníka Prešerna, jenž byl v kruzích krajinského duchovenstva v nemilosti. Dobře odděloval chyby od zásluh a nikoho neodsuzoval. Aškerc ve své „Slovanské legendě“, když druzí odmítají přijmouti Trubara do nebes, právem klade Slomškovi do úst krásná slova:

»V jeziku premilem en prvi iz vseh,
o čujte, nam knjige je pisal!
In greh, ki učinil ga bil je, greh
spokorniku Bog ga je zbrisal.«²²⁾

Kollárova idea vzájemnosti ani illyrismus nezískaly v něm stoupence, jak již řečeno, neboť nevycházely z katolicismu, naopak stály nad vírou, opírajíce se o pokrevenství jazykové. Kromě toho illyrismus zdál se mu příliš málo praktickým, vznášel se vysoko ve vzduchu nad skutečnými

²²⁾ »První ze všech v jazyku milém, ó slyšte, knihy nám psal! A hřích, jež spáchal, kajcníku Bůh smazal.«

poměry, jednota jihoslovanská při skutečných rozdílech zdála se mu neuskutečnitelnou. Právil, že Illyrové „osedlali koně na ocace“ a stavěli dům od střechy. Slomšek omezil se proto jen na svoje ohraničené působišťe, i měl vliv především jenom na štyrské a korutanské Slovince. Slomšek stavěl na minulosti; byl nepřítelem okamžitých převratů, jež chtějí vyhladiti minulost ve všech jejích následcích, ale za to byl přítelem klidného rozvoje. R. 1848 ostře odsuzoval revoluci a upokojující hlas jeho pastýřského listu potlačil po vévodství povstání. Slomšek byl tedy konservativního smýšlení, ale nadšený přítel klidného pokroku cestou práva a lásky; nechtěl plouti proti proudu času, nýbrž toužil uvésti jej pouze v pravé řečiště; „unterstützen wir mit christlicher Liebe und Bereitwilligkeit die Bestrebungen einer neuen Zeit zur Begründung einer zeitgemässeren Regierungsform.“ (Kosar 151). „Spojená Slovenie“ r. 1884 byla mu skokem v historii, a to se přičilo jeho konservativnímu duchu. Nepomýšlel-li na spojenou Slovenii a tím méně na spojení s Chorvaty, musil důsledně myslet na vyjednávání s Němci a kolísati na př. ve školské politice. Že myšlenka na sjednocenou Slovenii se mu zdála příliš smělou to jest s theoretického stanoviska základní chybou jeho politiky. Těchto názorů nespustil se do konce svého života; když viděl, že vytožené spojení Slovanů v katolické víře nebylo uskutečnitelno, tím úže se přimknul k jednotnému katolickému Rakousku.

Slomšek nikdy nedovolil svým duchovním mísiti se do praktické politiky a vystupovati na př. řečnicky při veřejných schůzích; zde propuká vášně, a ta nesoudí střízlivě. Dále nezdálo se mu duchovního důstojenství hodno agitovati a svatý mír zaměňovati vášní o pozemské věci; kněz, chce-li s úspěchem pracovati, potřebuje úcty — a tu má v kostele a ve škole. Jeho touhou bylo, aby kněz vychovával. Roku 1848 doporučoval duchovním, aby napomínali lid, by poslal do říšského sněmu muže Bohu a církvi věrné, ale výslovně jim zapověděl míchat se do voleb.

Slomšek znal dobře svůj lid a dle toho jej vychovával v pokoji a lásce boží — ale příliš málo znal a příliš ideálně posuzoval bojovné jeho protivníky a očekával příliš mnoho od — slíbené rovnoprávnosti; avšak právě pro ni vzňaly se kruté boje. Když sám na konci svého života ve svém idealismu omlouval nepřátele — oni jej za to tepali, neboť zkoušel býti spravedlivým. Vychovatelem a poctivcem byl Slomšek, ale nebyl praktickým politikem, který by užíval proti odpůrci stejné zbraně. Když počal tento boj, musila přestati pro Slovince Slomškova doba výchovy; v té době právě Slomšek umřel (r. 1862).

VI.

Slomšek ve Štyrsku a v Korutanech pěstoval a vychovával slovinskou národnost ve smyslu náboženském.²³⁾ Vedle něho a zároveň s ním v týchž krajinách probouzel Slovince illyrismus, jenž ve Štyrsku

²³⁾ Důležité jest, že nepůsobil pouze sám přímo na národ, ale že jako biskup vychoval ve svém duchu veliké množství duchovenstva a tím rozmnožil síly, působící na lid.

a Korutanech měl množství přívrženců, ale v Krajině neměl nikoho, kdo by pro něj pracoval. Illyrové studovali slovanské jazyky i stali se z nich učení jazykozpytci, mythologové, archaeologové, historikové (Miklošič, Jarnik, Trstenjak, Kremlj) a r. 1848 vyšli z nich nejvýznamnější Slované a politikové (na př. Miklošič a Vraz).

Tyto dva směry (Slomškův a illyrismu) po r. 1848, kdy myšlenka illyrská usnula, spojily se u Slovinců tím snáze, že také Illyrové po většině byli duchovní; oba směry daly tehdejší duchovenské generaci význačný charakter, jehož hlavními rysy jsou: rozhodné vlastenectví, snaha po výchově národa (žáci Slomškovi: Kozar, atd.), pěstování vědy (Trstenjak, Orožen, Raič) a konservativnost. Činem této čilé generace byly: vědecký spolek „Slovenska Matica“, jenž povstal v Mariboru, slovinský spisovatelský spolek, paedagogický list „Popotnik“ v Mariboru, politické listy „Slovenski Gospodar“ 1867 a „Slovenski Narod“ 1868, jenž přišel na svět též v Mariboru a jest do dneška představitelem nejliberálnějších názorů ve věcech víry v Lublani.

Vědecký, vychovatelský a politický náš nový život jest ovocem kombinace Slomškova vlastenectví a illyrismu v jeho následcích.

Za nynějších poměrů jeví se tento rozvoj jako mírný liberalismus nebo pokrokový konservatismus; střediskem obou jest národnost, jež zde v pohraničních krajích tím více vystupuje do popředí, v čím větším jest nebezpečí. Takto smýšlející štyrské a korutanské duchovenstvo zasáhlo po Slomškově smrti také do praktické politiky, vždyť světské intelligence ve Štyrsku nebylo dosti, a do dneška pracuje umírněné duchovenstvo vzájemně s umírněnými světskými osobami; tato sjednocenost jest nutná, ale jest obava, aby také tam nepřišla neshoda — z Krajiny.

V Krajině nebylo Slomškova vychovatelského směru, ani illyrismu, proto také tam není jejich ovoce.

„Krajnskou Čbelici“ (1830) nastala poetická doba, a krásné písemnictví slovinské jest v Krajině domovem²⁴⁾; všichni nejlepší belletristé jsou Krajinci až do nejnovější doby, kdy Štyřané, básník Aškerc a povídkář Meško, hlubokým svým oduševněním zřejmě prohloubili nělkost dosavadní literatury. Prešern značí počátek tohoto krásného písemnictví, které již při prvním projevu bylo silně svobodomyšlné a určeno vzdělaným kruhům; za Prešernem následují Valjavec, Jenko, Levstik, Jurčič atd. Tito spisovatelé narazili svým liberalismem prvně na konservativní názory, a esthettickou cenou svých prací připravovali s úspěchem půdu pro nynější politický liberalismus. Levstik a Jurčič účastnili se již také politiky.

Duchovenstvo krajinské hned od počátku vypovídalo tomuto svobodomyšlnému písemnictví boj;²⁵⁾ ačkoli všichni nejvýznamnější literáti mimo Krajinu byli duchovní, nadarmo hledáme mezi krajinskými duchovními znamenitého spisovatele nebo básníka.

Když vystoupil Prešern, byly mezi krajinským duchovenstvem dvě strany: jedna jansenistsko-rigorosní, jinak vynikající způsobilými muži,

²⁴⁾ »Zora« a »Kres« byly redigovány učenici i měly také silně vědecký ráz a význam; prvá vycházela ve Štyrsku, druhý v Korutanech.

²⁵⁾ V pozdějších letech též Slomšek mírně varoval před romány.

druhá tak zvaná „strana mnichů“, morálně méně přísná, než první, v odsuzování svobodomyšlníků. Slomšek na cestách popsal toto krajinское duchovenstvo a viděl také, jak podstatně liší se od štyrského, jak charakterisoval vyjádřením: krajinское duchovenstvo označuje stavu měřená vážnost, štyrské pak veselé srdce.

Toto krajinское duchovenstvo opřelo se o Bleiweise a jeho „Rolnické a řemeslnické Noviny“, jež počaly vycházeti r. 1843. Tento list byl z počátku věnován pouze poučení v rolnictví a řemeslech (tedy morálně nevychoval), od r. 1848 počal se obíratí též praktickou politikou; ale pravá výchova scházela, rovněž jako r. 1848 scházelo pravé národní nadšení. Jako kdysi Bleiweisovy „Novice“, tak za dnešních časů konservativní strana nejlépe pracuje na hospodářském poli a na něm se nyní nejkrutěji bije s liberální stranou.

Krajině scházela Slomšek, moudrý vychovatel, jenž věděl, že nejprve jest zapotřebí člověka vychovati mravně a teprve pak věnovati jej povolání. Kdyby býval někdy v Krajině působil Slomšek, vzdělání lidí bylo by větší a školství bylo by lépe vyvinuto, třebaž země byla chudá. Duchovenstvo nepletlo by se tolik do denní politiky i nebylo by vystaveno nejprudším útokům.

Tak prudký boj, jaký bojuje se mezi krajinským liberalismem a klerikalismem, je možný pouze v zemi, jež nebyla účastna výchovy pozvolna se rozvíjející, kde se přes noc usídlila kultura a probudila divoké síly.²⁶⁾

Ani rigorosní duchovenstvo, ani přeliberární esthetický liberalismus nestaral se o výchovu; lid a jeho výchova nespojoval oba činitele, proto nemajíce společných zájmů, vystoupili nepřátelsky proti sobě.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000503111

COBISS

²⁶⁾ Prál bych si býti z Krajiny, abych při těchto projevech nemohl říci komu se zdá stranníckým.

